

Wprowadzenie

W Logopedii nieustannie analizuje się językowe zachowania w stanach biologicznych dysfunkcji człowieka, by z naukową pokorą i rzetelnością opisywać dynamiczny układ relacji między człowiekiem, językiem i światem. Badania nad umysłem, mózgiem, genami i procesami ewolucji przynoszą nowe spojrzenie na kondycję gatunku ludzkiego i torują drogę do realistycznego humanizmu oparte go na rzetelnej wiedzy biologicznej. Wiedza ta wskazuje, że wyjątkowość umysłu w całości zależy od fizjologicznej aktywności kory mózgowej¹, a tym samym pozwala wnioskować, iż struktury językowe nie tylko obiektywizują ogląd rzeczywistości poprzez jego uspołecznienie, ale też stają się filtrem dopływu bodźców do mózgu, gdyż „wiele problemów językowych to szczególne przypadki umysłu”². Badanie zdolności percepcji, przyswajania języka, rozumienia i tworzenia wypowiedzi dotyczy zdolności mentalnych bardziej fundamentalnych niż sam język. Badacze dyscypliny po raz kolejny na stronach „Logopedii Silesiany” starają się zrozumieć zasady funkcjonowania języka i poszukują sposobów przedstawienia, jak jest on we wspomnianych zdolnościach zakorzeniony. Na piąty tom „Logopedii Silesiany” składają się artykuły, w których przedstawiono najnowsze wyniki badań poświęconych zachowaniom komunikacyjnym człowieka, opartych na nowoczesnej i skutecznej diagnostyce oraz koncepcjach terapii zaburzeń mowy.

Z nieukrywaną dumą i radością przekazujemy Państwu pracę, której bogactwo tematów i różnorodność poruszanych zagadnień wynika z zaangażowania badaczy dziedziny w refleksję na temat relacji języka i poznania. Jak podkreśla Stanisław Grabias: „[...] proces nadawania znaczeń zachowaniom własnym i zachowaniom innych uczestników grupy społecznej w warunkach biologicznej i społecznej normy funkcjonowania człowieka dokonuje się poprzez język i tylko poprzez język.

¹ Por. badania neuropsychologów i neurobiologów, m.in. Michaela S. Gazzanigi, Rogera Sperry’ego, Francis Cricka, Christofa Kocha czy Stevena Pinkera.

² J.S. SEARL: *Umysł. Krótkie wprowadzenie*. Poznań, Dom Wydawniczy Rebis 2010, s. 20.

[...] Proces zdobywania języka jest więc jednocześnie procesem determinującym reguły oglądu świata³.

W wieloaspektowym procesie przywracania utraconych z różnych przyczyn językowych zdolności komunikacyjnych oraz w postępowaniu terapeutycznym ukierunkowanym na ich kształtowanie u nowo narodzonych i małych dzieci największą uwagę skupia zdolność stworzenia interakcyjnej więzi między pacjentem, jego rodziną i terapeutą. Dopiero bowiem w interakcji człowiek zdobywa wiedzę, kształtuje – nierzadko również odzyskuje – osobowość i przestrzeń własnej aktywności⁴.

Budowanie relacji wzajemności dzięki stworzeniu zasobów wiedzy o sobie i świecie gwarantuje osiągnięcie bezwzględnie koniecznych warunków do językowego porozumienia się, gdyż język tworzy w umysłach ludzkich obraz rzeczywistości⁵ i – jak podkreślał Johann G. Herder – „jeśli jest prawdą, że nie potrafimy myśleć bez myśli i że uczymy się myśleć za pomocą słów, to język wyznacza granice i zarys całego ludzkiego poznania⁶”.

* * *

Tradycją czasopisma jest trójdzielny układ jego treści. Zamieszczono w nim zarówno opisy i objaśnienia wielorakich zaburzeń mowy występujących u dzieci, młodzieży i osób dorosłych, jak i przedstawienia terapeutycznych postępowania w przypadkach deterioracji umysłowej o różnej etiologii. Zgodnie z tradycją naukowo-kazuistycznym dociekaniem w zakresie opanowywania i doskonalenia reguł przyswajania i odzyskiwania mowy towarzyszą rozważania dotyczące dialogowo rozumianego procesu postępowania terapeutycznego.

Prace naukowo-badawcze „Logopedii Silesiany” otwierają trzy artykuły wybitnych specjalistek z Instytutu Pedagogiki Specjalnej Rosyjskiej Akademii Edukacji w Moskwie, Olgi I. Kukuszki, Jeleny L. Gonczarowej, Albiny I. Satajewy i Marii R. Chajdarpaszycz, które na podstawie wyników badań, uzyskanych w ramach projektów finansowanych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki Federacji Rosyjskiej, przedstawiają współczesne podejście do problemu diagnozy i terapii osób z uszkodzonym narządem słuchu oraz zapobiegania głuchocie, które jest regulowane nie tylko dziedzictwem kulturowo-naukowym, ale również rozporządzeniami prawnymi, z mocą ustaw obowiązujących na całym świecie. Olga I. Kukuszki i Jelena L. Gonczarowa przybliżają teoretyczne uzasadnienie zmian panujących wyobrażeń o celach i sposobie pracy surdopedagoga oraz surdologopedy z dzieckiem po

³ S. GRABIAS: *Język, poznanie, interakcja*. W: *Język, interakcja, zaburzenia mowy. Metodologia badań*. Red. T. WOŹNIAK, A. DOMAGAŁA. Lublin, Wydaw. UMCS 2007, s. 358.

⁴ Ibidem, s. 355.

⁵ Ibidem, s. 358

⁶ J.G. HERDER: *Sprachphilosophische Schriften*. Hamburg, Verlag von Felix Meiner 1960, s. 360. Za: S. GRABIAS: *Język, poznanie...*, s. 360.

wszczepieniu implantu ślimakowego. Autorki wskazują, że w rehabilitacji psychologiczno-pedagogicznej dziecka po implantacji ślimakowej kluczową kwestią jest konieczność uruchomienia nowych możliwości słuchowych, pozwalających na spontaniczny rozwój mowy. Albina I. Satajewa w artykule na temat wstępnych etapów takiej rehabilitacji prezentuje cztery sesje zajęć, które dziecko z CI realizuje z surdopedagogiem – odbiór mowy oraz umiejętności pragmatyczne rozwijają się równocześnie w obrębie usystematyzowanego programu z wyraźnym określeniem jego celów, treści oraz wskaźników świadczących o zakończonych sukcesem etapach sesji terapeutycznej. We wspólnym opracowaniu Albina I. Satajewa i Maria R. Chajdarpaszycz przedstawiają udane i nieudane warianty rozwoju dzieci po przeprowadzonej implantacji ślimakowej. Na podstawie konkretnych przypadków autorki określają skalę różnic w rozwoju dzieci po implantacji oraz wykazują, że niedokończenie początkowego etapu rehabilitacji po wszczepieniu implantu ślimakowego ucha czyni niemożliwym opanowanie przez pacjenta mowy oraz zaburza pełnowartościową jego socjalizację. Tematyczny zakres surdologopedycznych treści zamyka artykuł Katarzyny Pluteckiej, w którym na podstawie przeglądu literatury przedmiotu na temat istoty i uwarunkowań sprawności komunikacyjnej dzieci niesłyszących autorka ukazuje kierunki pożądanych zmian, wynikające nie tylko ze stosowania wybranych metod, ale także z określonego podejścia do problemu nauczania i rehabilitacji dzieci niesłyszących.

W kontekst neurobiologicznych rozważań nad ludzką percepcją i językiem wpisują się kolejne prace piątego tomu „Logopedii Silesiany”. Cykl artykułów otwiera studium anatomii funkcjonalnej ośrodkowego układu nerwowego autorstwa Anny Walawskiej-Hrycek i Ewy Krzystanek, które wprowadzają drobiazgowy opis przestrzeni struktur podkorowych, kluczowych dla wielu problemów neurologopedycznych. Tomasz Nowak podejmuje temat biologicznych podstaw języka. Na tle obszernej bibliografii publikacji z zakresu neurolingwistyki omawia wyniki wybranych eksperymentów neurolingwistycznych oraz korelacje między funkcjami językowymi a sieciami neuronalnymi. Począwszy od przedstawienia tradycyjnych modeli po ich współczesne opisy, zastanawia się nad językoznawczymi interpretacjami wyników neurologicznych eksperymentów.

Joanna Siuda i współautorzy prezentują dwa markery gerontologopedyczne pozwalające określić ryzyko zmian neurodegeneracyjnych w łagodnych zaburzeniach poznawczych. Na podstawie pięćdziesięciopięciuosobowej grupy pacjentów z ŁZP oraz czterdziestoczteroosobowej grupy kontrolnej, dopasowanej pod względem wieku, płci oraz edukacji, badacze dowodzą, że istotne upośledzenie pamięci epizodycznej oraz operacyjnej stwierdzone w pierwszych badaniach osób z ŁZP wskazuje na wysokie ryzyko rozwoju otępienia. Temat częstości występowania otępienia w jego najczęstszej postaci, tj. w przypadkach choroby Alzheimerera, podjęły również Agnieszka Gorzkowska i Maja Patalong-Ogiewa. W pracy autorki omawiają podstawowe zagadnienia dotyczące przeprowadzania i interpretacji oceny neuropsychologicznej u chorych z tego typu otępieniem. Z kolei Jolanta Panasiuk

zwraca uwagę na konieczność opracowania procedur diagnozy i terapii dziecięcego zaburzenia dezintegracyjnego, którego różnicowanie z pozostałymi całościowymi zaburzeniami rozwojowymi wymaga stosownego opisu. Zagadnieniu umiejętności językowych dzieci z niepełnosprawnością intelektualną poświęciła swoją pracę Katarzyna Kaczorowska-Bray. Autorka przybliży obiektywny, lingwistyczny obraz oligofazji, wskazując na możliwość wykorzystania współczynnika nasycenia składnią w precyzyjnym określaniu stopnia złożoności gramatycznej tekstów dzieci z niepełnosprawnością intelektualną.

Również rozwojowe zaburzenia mowy znalazły się w polu uwagi autorów piątego tomu „Logopedii Silesiany”, gdyż związki między poziomem rozwoju procesów mózgowych i umiejętnościami wyższego rzędu, m.in. w obszarze psychomotoryki, wiążą się z analizą złożonych czynności angażujących zarówno narządy wykonawcze, jak i układ odbiorczy. Dawid Larysz i Agnieszka Rożek wskazali, że trudności neurorozwojowe determinowane nieprawidłową budową aparatu mowy oraz opóźnionym rozwojem mowy znajdują swoje uzasadnienie w badanej grupie dzieci z izolowanymi postaciami kraniosynostoz. Z kolei Olga Przybyła podjęła się przedstawienia stanu badań oraz własnych uwag dotyczących rozwojowych zaburzeń koordynacji. W następstwie nieprawidłowości w organizacji odbioru różnorodnych bodźców działających na ustrój poprzez narządy zmysłów dochodzi do nieharmonijnego współdziałania układu nerwowego, w następstwie którego narastają problemy w opanowaniu złożonych aktywności obejmujących funkcje ruchowe i wykonawcze oraz wyłaniają się trudności w kształtowaniu umiejętności funkcjonowania w relacjach społecznych.

Zagadnieniu płynności w wypowiedzi publicystycznej w telewizyjnym dyskursie medialnym poświęcił swe studium Wojciech Jagiełowicz. Celem analiz prowadzonych przez Autora jest wskazanie prawidłowości w wypowiedziach telewizyjnych, natomiast zadanie główne stanowi określenie tempa i latencji wypowiedzi dziennikarzy. Ocenie płynności mówienia jako ciekawej przestrzeni badań przygląda się również Małgorzata Waryszak. Wskazując umiejętności logopedów i specjalistów o wykształceniu technicznym, zwraca uwagę na potrzebę zwiększenia współpracy między obiema grupami badaczy, która pozwoli na wypracowanie narzędzi rzetelnej, szybkiej i zobiektywizowanej oceny niepełności mówienia.

Na drugą część „Logopedii Silesiany” składają się artykuły z zakresu praktyki logopedycznej, w których autorzy dzielą się swoimi strategiami badawczo-metodyczno-organizacyjnymi. Zaprezentowane prace obejmują zarówno przedstawienie standardów postępowania diagnostycznego, jak i określenie planu terapeutycznych oddziaływań. Wszystkie zebrane propozycje tematyczne wynikają z praktycznych doświadczeń, podbudowanych teoretyczną wiedzą z zakresu omawianych zagadnień.

Artykuł Urszuli Jęczeń i Sylwii Krupy dotyczy problemów dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną w zakresie komunikowania się. Autorki skupiły się na zaprezentowaniu związków pomiędzy trudnościami artykulacyjnymi a błęda-

mi w czytaniu i pisaniu. Zgromadzony materiał badawczy pozwolił dokonać analizy trudności w zakresie motoryki narządów mowy, sprawności artykulacyjnej oraz problemów i błędów popełnianych w czytaniu i pisaniu przez osoby niepełnosprawne intelektualnie. Z kolei Anna Czyż prezentuje społeczną i komunikacyjną sytuację dorosłej pacjentki z obustronnym głębokim niedosłuchem odbiorczym, która poddała się implantacji ślimakowej, by uniknąć deprywacji w wyniku niedostymulowania drogi słuchowej. Na temat problemów diagnozy i możliwości programowania terapii w nawracającym porażeniu nerwu twarzowego w przebiegu zespołu Melkerssona-Rosenthala pisze Aleksandra Strach-Sączewska, podkreślając znaczenie zastosowania metody proprioreceptywno-nerwowo-mięśniowego torowania w przypadku triady objawów klinicznych: obwodowego porażenia nerwu twarzowego, nawracającego obrzęku tkanek miękkich twarzy oraz pobrudzenia języka. Temat różnorodności objawów stwardnienia rozsianego znalazł się w polu uwagi Tomasza Ludygi i współautorów. Badacze, omawiając stan pacjenta ze stwardnieniem rozsianym o ostrym przebiegu klinicznym, zwracają uwagę na dodatkowe zaburzenia o charakterze depresji i przypominają o konieczności indywidualnego podejścia terapeutycznego do chorego. Proces zdrowienia pacjenta, u którego na podłożu udaru niedokrwienego prawej półkuli mózgu oraz jego wtórnego ukrwotoczenia wystąpiły objawy syndromu obcej ręki, analizuje Miłosz Gołyszny wraz ze współautorami, wskazując, że prowadzenie zindywidualizowanej terapii, łączącej metody rehabilitacji zarówno ruchowej, jak i neuropsychologiczno-logopedycznej, może wyzwolić mechanizmy neuroplastyczności niezbędne do poprawienia jakości życia pacjenta. Anna Michalczyk przedstawia studium przypadku chłopca z opóźnionym rozwojem mowy i ryzykiem dysleksji. Na bazie wiedzy teoretycznej, formułuje propozycje oddziaływań terapeutycznych stymulujących rozwój mowy. W spektrum problemów związanych z nieprawidłowościami w kształtowaniu się mowy i towarzyszącymi jej trudnościami w uczeniu się wpisuje się drugi artykuł Olgi Przybyli, stanowiący praktyczną egzemplifikację poruszanego w pierwszej części tomu zagadnienia rozwojowych zaburzeń koordynacji. Jak potwierdzają obserwacje terapeutyczne, na uwagę zasługuje analiza uwagi słuchowej, czyli selekcji i intensyfikacji przetwarzanych bodźców dźwiękowych, oraz kształcenie zdolności w zakresie koordynacji.

Wśród zagadnień ostatniej, trzeciej części tomu – *Materiały, pomoce i sprawozdania* – znalazła się relacja z przebiegu wieloletniej terapii logopedycznej dziecka z podejrzeniem zespołu Landaua-Kleffnera, autorstwa Anny Żywot, oraz opracowana przez Martynę Polczyk propozycja ćwiczeń, które warto wykorzystać w terapii neurologopedycznej osób dorosłych po incydentach neurologicznych.

* * *

Składając na ręce Czytelników piąty tom „Logopedii Silesiany”, mam nadzieję, że spotka się z Państwa życzliwym przyjęciem. Czas powstawania tomu łączył się z wyjątkowym splotem wydarzeń i zmian w wydawniczym zespole redakcyjnym. Olga Nowak, która od momentu zaistnienia czasopisma pełniła funkcję redaktora wydawniczego, ze względu na nowe obowiązki służbowe, podyktowane objęciem stanowiska zastępcy dyrektora Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego, zakończyła współpracę z „Logopedią Silesianą”. Korzystając z okazji, pragnę wyrazić wielką wdzięczność za poświęcony czas, trud, dar porozumienia i szacunku przez wszystkie lata pracy nad tomami „Logopedii Silesiany”.

Czas współpracy nierzadko bywa nazbyt krótki, o czym – jako zespół – przekonaliśmy się, gdy nagle odeszła od nas Grażyna Wilk. Osoba niezwykła, znakomita redaktor tekstów naukowych, oddana pracy, która z entuzjazmem podjęła się nowego wyzwania, jakim było przejęcie funkcji redaktora wydawniczego „Logopedii Silesiany”. Niestety życie pisze niespodziewane scenariusze, jednakże dana nam na chwilę możliwość współpracy – poza uważną lekturą tekstów i wnikliwym ich opracowaniem – przyniosła refleksję nad nieocenionym i ważnym w zespołowej pracy talentem życzliwości, pracowitości i zaangażowania.

W aktywnym uczestniczeniu w relacjach interpersonalnych, czy to w zakresie postępowania diagnostyczno-terapeutycznego, czy postępowania redakcyjnego, ważna jest wola działania, determinacja i nadzieja, bo jak przed laty powiedział Dante Alighieri: „Nadzieja przychodzi do człowieka wraz z drugim człowiekiem”.

W tym miejscu pragnę skierować słowa wdzięczności do autorów, recenzentów i redaktorów, za wspólną pracę i cenny wkład w powstanie tomu.

Olga Przybyła

CZĘŚĆ PIERWSZA

Prace naukowo-badawcze

Logopedia
Silesiana
5

